

Metodika výukového bloku (tematického celku) pro střední školy na téma prevence korupčního jednání

Autoři: Jiří Novotný, Jiří Římánek, Jan Korytář

Institut pro udržitelný rozvoj o. p. s.

Příprava a realizace: 2021-2022

Dokument vznikl v rámci projektu „INSCENAČNÍ VÝUKOVÁ METODA JAKO PREVENCE KORUPČNÍHO JEDNÁNÍ“ za finanční podpory dotačního titulu „Prevence korupčního jednání II“ Ministerstva spravedlnosti ČR a Nadace OSF v rámci programu Active Citizens Fund, jehož cílem je podpora občanské společnosti a posílení kapacit neziskových organizací. Program je financován z Fondů EHP a Norska.

**Měníme systém.
Sodvahu.**

Iceland
Liechtenstein
Norway

Active
citizens fund

| Nadace OSF

Obsah

1	Cíl výukového bloku	3
1.1	Důvody pro vytvoření výukového bloku.....	3
1.2	Strategický koncept a struktura výukového bloku.....	4
1.3	Metody ověření	5
2	Vstupní test	5
3	Teoretická část	6
4	Příprava před inscenací	6
4.1	Úvod, představení tématu a cíle	6
4.2	Obecná pravidla.....	6
4.3	Úvod do hry – motivace a zaujetí studentů, pravidla hry, rozdělení rolí	7
5	Strukturovaná inscenace	9
6	Reflexe provedené inscenace, diskuse	11
7	Případové studie – příklady z praxe, hledání řešení, budování argumentů	12
8	Výstupní test, evaluace	12
9	Pomůcky	13
10	Vyhodnocení výukového bloku, evaluace	13
11	Archivace výstupů	14
Příloha č. 1	Intervaly úrovní znalostí a zkušeností na téma korupce pro hodnocení výsledků testů	16
Příloha č. 2	Role studentů v inscenaci	18
Příloha č. 3	Dotazník	21

1 Cíl výukového bloku

1.1 Důvody pro vytvoření výukového bloku

Korupce je pro většinu studentů středních škol jen pojmem bez konkrétního obsahu. Sice ji vnímají jako něco nesprávného, neetického, ošklivého, ale nemají ji propojenou se svým vlastním životem. I tak středoškoláci uvádějí korupci jako jeden z hlavních problémů České republiky, jak dokládají průzkumy společnosti Člověk v tísni, uskutečněné v letech 2009, 2012, 2014, 2017 a zatím naposledy v září a říjnu 2020, kdy na dotazníkové šetření agentury Focus odpovědělo 1 200 respondentů z padesáti osmi středních škol v ČR. V letech 2009–2017 považovalo korupci za značný problém 37–47 % studentů, v roce 2020 toto číslo sice kleslo na 24 % (u studentů gymnázií na 29 %), i tak však zůstává mezi šesti největšími problémy (u studentů gymnázií mezi pěti největšími). 39 % gymnazistů (ale jen 13 % učňů) zároveň po škole požaduje rozvoj kritického myšlení. 36 % gymnazistů uvádí, že by je škola měla naučit vyjádřit svůj názor a schopnost orientovat se v dění ve společnosti. Tyto údaje svědčí o tom, že i sami studenti středních škol, zejména gymnázií, vyžadují, aby se školní výuka přiblížila reálnému životu a vybavila je kompetencemi pro aktivní zapojení do společenského života.

Průzkum dále dokládá, že primárním zdrojem informací o aktuálních společenských a politických tématech jsou pro studenty sociální sítě. Polovina studentů (51 %) deklarovala, že jde o nejčastější zdroj aktuálních společenských a politických témat, která je zajímají. Pro 81 % studentů (u gymnázií dokonce 86 %) jde o jeden z hlavních zdrojů. Autoři závěrečné zprávy z průzkumu k tomu uvádějí, že je třeba hledat cesty, jak tato témata do výuky zahrnovat. Zároveň je nutné posilovat mediální a informační vzdělávání: rozvíjet schopnosti studentů informace analyzovat, posuzovat jejich důvěryhodnost a relevantnost, rozlišovat ty, které jsou založeny na faktech, od těch manipulativních. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Národní ústav pro vzdělávání v roce 2013 vydaly Přehled zdrojů k problematice boje s korupcí pro učitele středních škol, od té doby však téma korupce nebylo na středních školách akcentováno. V Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia je tématu věnován jeden řádek. Ministerstvo spravedlnosti proto v souladu s veřejným zájmem zacílilo dotační titul „Prevence korupčního jednání II“ v letech 2021 i 2022 právě na vzdělávání studentů středních škol.

Mladí lidé bez životních zkušeností si většinou neuvědomují, že korupce způsobuje problémy i jim samým. Pod pojmem korupce si obvykle představí úplatky nebo zkorumpované politiky, případně to, že nějaký podnikatelé (kmoťři) vydělají na předražených zakázkách. Nedohlédnou, že klíčovým problémem je skutečnost, že zpronevěřené nebo zbytečně vynaložené veřejné peníze chybějí jinde, že korupce ubírá peníze z jiných priorit, jiných projektů, které mají přínos právě pro ně, například na větší podporu kvalitnějšího vzdělání či volnočasových aktivit.

Příčinou nedostatečného vhledu studentů do korupční problematiky jsou jednak jejich malé životní zkušenosti a dále to, že vyučující tomuto tématu nemohou věnovat dostatečnou pozornost, a to z různých důvodů, objektivních (velmi rozsáhlý vzdělávací obsah, nízký počet vyučovacích hodin věnovaných občanské výchově a občanskému a společenskovědnímu základu) i subjektivních (menší zájem studentů o tuto problematiku – i z pohledu přípravy na maturitu a vysokoškolské studium).

Studenti středních škol se ještě během svého studia stanou voliči. Nedokážou-li rozpoznat projevy korupčního jednání, natož jeho příčiny a důsledky, jsou méně kompetentními voliči a občany a mohou se rozhodnout pro volební subjekty, které nemají potřebný etický základ a které mohou inklinovat k extremistickým postojům. Škola má podporovat pluralitní a volnou diskusi o tom, co se u nás ve společnosti děje.

Naše organizace Institut pro udržitelný rozvoj o. p. s. realizovala inscenační výukovou metodu coby prevenci korupčního jednání v roce 2021 jako pilotní projekt, podpořený Ministerstvem spravedlnosti ČR, na gymnáziu v České Lípě. Při společné přípravě s pedagogy školy se potvrdilo, že výukový blok je velmi vhodný pro gymnázia, jehož studenti projevují v průměru vyšší zájem o společenskovědní obory a o aktuální dění ve společnosti. Jako velmi vhodný pro realizaci inscenační metody se ukázal předmět základy společenských věd, a zejména společenskovědní seminář pro 3. ročník čtyřletého a 7. ročník osmiletého gymnázia.

Hlavním cílem pro vytvoření tohoto bloku tedy bylo umožnit studentům středních škol seznámit se zážitkovou formou s tématem korupce tak, aby došlo k uložení modelové situace do dlouhodobé paměti a tato situace, resp. pocity a informace s ní spojené byly k dispozici při jejich pozdější profesní kariéře i v běžném občanském životě. Studenti mají získat základní přehled o obsahu hlavních pojmů z této oblasti.

1.2 Strategický koncept a struktura výukového bloku

Základním strategickým konceptem řešení problému je využívat aktivizační a interaktivní výukové metody v zájmu silnější motivace studentů k osvojení si vědomostí na téma korupce.

Podněty a znalosti, které jsou spojeny s nějakou emocí, si lidský mozek zapamatuje mnohem účinněji a trvaleji. Různé výzkumy uvádějí, že si zapamatujeme 10 % z toho, co slyšíme, 15 % z toho, co vidíme, 20 % z toho, co vidíme i slyšíme, 40 % z toho, o čem mluvíme, 80 % z toho, co děláme a zažijeme, a 90 % z toho, co učíme druhé. Využití zážitkových metod ve výuce, které pracují s prožitkem situace, s uvědoměním si prožitku a s pojmenováním prožívaného, zvyšuje objem naučené látky, a především vnitřní motivaci studentů k osvojení si nových poznatků a vědomostí. Navíc přispívá k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji studentů i k jejich sebepoznání.

Místo frontální výuky byla zvolena inscenační metoda, která má šanci získat pozornost studentů, vtáhnout je do hry, a tím i do dané problematiky. Její podstatou je sociální učení žáků na modelových problémových situacích, simulacích nějaké události, v nichž se kombinuje hraní rolí s řešením problémů. S pomocí této metody studenti lépe chápou příčiny lidského jednání, učí se schopnosti vcítit se do druhého jedince, a to prostřednictvím vlastního jednání a prožívání. Získávají možnost vyzkoušet si na vlastní kůži, jaké to je ocitnout se v určité konkrétní situaci, a nacvičit si vhodné jednání či řešení této situace.

Konkrétně využíváme **metodu strukturované inscenace**, v níž jsou promyšleny a popsány role všech protagonistů.

V kompletní podobě se výukový blok skládá z šesti částí:

1. Test vstupních znalostí a zkušeností (20 minut)
2. Teoretická část (25–45 minut)
3. Motivace, vzbuzení zájmu studentů – inscenační metoda – strukturovaná inscenace (65–90 minut, z toho úvod do hry a rozdělení rolí 15 minut)
4. Reflexe provedené inscenace, diskuse (25–45 minut)
5. Případové studie – příklady z praxe, hledání řešení, budování argumentů (25–45 minut)
6. Výstupní srovnávací test, evaluace (20 minut)

Jsme si však vědomi, že program předmětu základy společenských věd (jakož v podstatě obsah všech vzdělávacích předmětů na středních školách) je velmi obsáhlý a vyučující pravděpodobně nebude moci dané problematice věnovat tak rozsáhlou časovou dispozici a vyšší počet vyučovacích hodin. **V minimálním rozsahu tedy navrhuje realizovat během dvou vyučovacích hodin (nebo během dvouhodiny společenskovědního semináře) alespoň 3. a 4. část bloku (strukturovaná inscenace, reflexe provedené inscenace, diskuse).**

1.3 Metody ověření

Hlavními metodami ověření efektivity výukového bloku jsou: komparace vstupního a výstupního testu, dále hodnocení (bezprostřední zpětná vazba ústní i písemná) studentů samých, případně vyučujících.

2 Vstupní test

Žáci bez předchozí přípravy vyplní stručný test, testující jejich orientaci v předmětné problematice a porozumění základním pojmům. Časová náročnost testu je cca 20 minut.

Vstupní test umožní zjistit úroveň znalostí a zkušeností studentů na počátku realizace výukového bloku, co studenti vědí o korupci, jejich projevech, příčinách a důsledcích, zda se s ní již setkali nebo o ní slyšeli. V testu budou otázky otevřené, výběrové i výčtové a rovněž úkoly typu přiřazení dvojic pojem – definice. Otevřené otázky jsou důležité zejména pro zjištění zkušeností studentů s korupčním jednáním a představ studentů o základních pojmech.

Návrh možných intervalů úrovní znalostí a zkušeností na téma korupce pro hodnocení výsledků testů včetně slovní charakteristiky je v příloze č. 1. K dosažení nejvyšší 5. úrovně (výborná znalost) úmyslně navrhuje širší interval 71–100 %; jednak proto, že pro studenty je obvykle obtížné přiblížit se 100% výsledku, jednak pro jejich vyšší motivaci k uchopování tématu. Vyučující si může vytvořit svůj vlastní systém hodnocení.

Po vyhodnocení vstupních testů může případně dojít k upravení (aktualizaci) teoretické části bloku reflektující míru kompetence studentů.

3 Teoretická část

Teoretická část předchází inscenaci. Klíčové pojmy z teoretické části jsou součástí inscenace a budou dále komunikovány v průběhu závěrečné diskuse. Probrání pojmů tak může přispět k angažované a efektivní diskusi mezi lektory a studenty po skončení rolové hry.

V této části doporučujeme seznámit studenty se správnými odpověďmi vstupního testu a tyto odpovědi podrobněji vysvětlit.

V optimální podobě by teoretická část měla zabrat 45 minut, tj. jednu samostatnou vyučovací hodinu, což by mj. umožnilo obsah hodiny více přizpůsobit míře kompetence studentů dle výsledků vstupního testu. Lze připravit i pracovní list k samostudiu a k přípravě na hru, navazující na vstupní orientační test a související s následnou inscenací. V minimální podobě lze teoretické části věnovat zbytek hodiny po vyplnění vstupních testů (tedy cca 25 minut). Pokud vyučující předpokládá, že studenti problematiku již znají z předchozí výuky, nebo je většina studentů dle výsledků vstupního testu ve 4. a 5. intervalu úrovní znalostí a zkušeností, lze teoretickou část vynechat.

4 Příprava před inscenací

4.1 Úvod, představení tématu a cíle

Lektoři se osobně představí, celý tematický blok uvedou několika větami o sobě a o motivaci, která je vedla k výběru a rozpracování předmětné problematiky. Za zásadní považujeme prezentaci nezastupitelné role interdisciplinárních vazeb při výuce – historie, literatura, dále etika, sociologie, psychologie, sociální psychologie, ekonomie, matematika atp.), a to s nezastupitelným přesahem k eticky transparentnímu a čistému fungování standardní občanské společnosti.

Lektoři studentům sdělí, že tématem vyučovací dvouhodiny jsou korupční rizika při veřejných zakázkách. Navážeme jím na test, který studenti v minulé hodině vyplňovali, a na teoretickou část. Zahrajeme si modelovou inscenací, nazvali jsme ji „Koupíme si dobrou pizzu“.

Cílem je, aby si studenti uvědomili, co se při veřejných zakázkách může stát a že korupce má vliv i na jejich život coby občanů.

Jde tedy o použití metody motivační a aktivizační.

4.2 Obecná pravidla

Vedoucí lektor studentům představí pravidla pro společný čas – jak dlouho spolupráce potrvá, jak bude strukturována – zda bude přestávka, jak a kdy se mohou hlásit do diskuse s otázkami, připomínkami nebo poznámkami, pravidla týkající se jídla, pití, mobilů, vzdalování se z výuky. Navrhne postup pro ty, které hra nebude vůbec zajímat a bavit, protože i ti se paradoxně mohou stát výraznou veličinou v následujícím programu (např. neangažovaná část občanské společnosti).

Na závěr se zeptá, je-li model v této podobě přijatelný a jasný a zda nejsou k programu jakékoli dotazy.

Jedná se tedy o metodu expoziční a informačně-receptivní.

4.3 Úvod do hry – motivace a zaujetí studentů, pravidla hry, rozdělení rolí

Klíčovou částí bloku je studenty zaujmout a motivovat k angažovanému zapojení do inscenace (rolové hry). Neobejdeme se bez aktivního a organizačního přístupu alespoň části z nich. Motivujeme např. následujícími sděleními.

- Tématem semináře jsou korupční rizika při veřejných zakázkách. Navážeme jím na test, který jste nedávno vyplňovali. Uděláme to formou modelové inscenace, což by vás mohlo bavit. Nazvali jsme ji „Koupíme si dobrou pizzu“.
- Cílem je nezavalit vás pojmy, ale pomoci vám pochopit, proč je korupce problém a jak může ovlivnit i váš život. Můžete si vyzkoušet reálné situace, do kterých se dostávají občané, podnikatelé i politici.
- Představte si, že žijete v malém městečku, které řídí občany zvolení politici a ve kterém místní podnikatelé provozují své firmy. Za chvíli si rozdělíte role. Tři z vás budou politici, tři budou podnikatelé, jeden bude investigativní novinář, ostatní budou občané.
- To, jak budete šikovní, bude mít vliv na vaši pomyslnou finanční situaci (kolik peněz některým z vás na konci hry zůstane či co za své peníze jiní získají).
- Co není zakázáno, je povoleno – vynalézavosti se meze nekladou.
- Řešíte situaci, při které jste angažováni všichni bez rozdílu, týká se všech občanů.

Jedná se o metodu řešení problému, problémového výkladu.

Komunikace obsahu a pravidel inscenace:

1. Hra je řízena, co se týče struktury, každá část má přesně vymezený čas. Co stihnete, to stihnete. Průběžný i celkový čas hlídá přítomný lektor či pedagog.
2. Zastupitelé (politici) rozhodnou, že za vybrané daně (od občanů i podnikatelů) hromadně (a tedy výhodněji) pro občany nakoupí občerstvení v podobě pizzy. Mohou vyhlásit výběrové řízení na dodávku jídla nebo pozvat podnikatele k jednání o možné dodávce, mohou vybrat jednoho dodavatele, nebo zakázku rozdělit mezi více dodavatelů. Mohou vybírat podle nejnižší ceny, podle kvality jídla, podle zkušeností a referencí podnikatelů, záleží na nich. O svých rozhodnutích mohou hlasovat, nebo dospět k určitému konsenzu, mohou se poradit s ostatními občany, to záleží na politicích. Cílovým úkolem politiků je dodat občanům jídlo s přihlédnutím k jejich konkrétním potřebám a zaplatit dohodnutou cenu dodavatelům. Pro zjednodušení nebudeme používat skutečné peníze ani skutečné jídlo, ale atrapy. Kolega (lektor, vyučující) vám nyní rozdá atrapy stokorun, každý dostanete jednu.

- **Poznámky pro vyučující a lektory:**

- Lze realizovat i variantu, kdy studenti a podnikatelé mají do inscenace vkládat skutečné peníze. Skutečné peníze by přispěly k větší reálnosti inscenace, ale použití atrap je prosto případných problémů (sociální otázka, hygiena, ...). Při realizaci doporučujeme toto rozhodnutí uskutečnit podle preference ředitele/ředitelky a učitelů konkrétní školy. Souvisí to rovněž s tím, kolik vyučovacích hodin (dvouhodin) mohou vyučující realizaci výukového bloku věnovat. Použití atrap peněz logicky předznamenává, že i jídlo bude realizováno formou atrap (předem nakoupených pomůcek, např. krabic na pizzu (lze zakoupit např. na <https://www.gastronom.cz/>), které se označí různými názvy obsahu krabic), a půjde tak o modelovou inscenaci. V případě, že studenti vyberou skutečné peníze a „podnikatelé“ z jejich řad budou zajišťovat skutečné jídlo, inscenace se

hodnověrně přiblíží reálnému světu, avšak bude potřebovat větší časový prostor, což při obsáhlém rámcovém programu vytváří další tlak na vyučující. Na druhou stranu použití atrapy dává velký prostor kreativitě studentů v rolích podnikatelů – mohou si vymýšlet, co vlastně nabízejí, přijít s různými variantami nabídky politikům i občanům.

- Pokud se škola rozhodne pro reálné jídlo, jsou opět možné minimálně dvě podvarianty: Buď studenti v rolích podnikatelů zajedou pizzu či jiné jídlo sami nakoupit za vybrané peníze, nebo pizzy nakoupí lektori v rámci rozpočtu projektu před vyučovací hodinou a podnikatelům je „odprodají“ za atrapy peněz.
3. Nyní si vyberete ty tři politiky. Nebudeme imitovat volby, to není předmětem naší dnešní inscenace. Ale navrhněte, kteří tři z vás se nejlépe hodí na tuto roli. Nebo se o takovou roli může přihlásit někdo z vás sám, pokud se na to cítí. I ve skutečné politice se lídři v podstatě musí o svou roli sami přihlásit.
- **Poznámka pro vyučující a lektory:**
 - Pokud budou studenti váhat, může učitel, který studenty osobně zná, navrhnout obsazení zbylých rolí politiků, např. organizačně schopné osobnosti. Poslední možností je losování.
4. Máme tedy tři politiky. Každému z nich nyní předáme lístek se stručným popisem jeho charakteru. Lístek si každý přečte sám, nebude ho nikomu jinému ukazovat. Než rozdělíme další role, politici se již mohou jít k lavici v rohu radit, jak budou vybírat dodavatele a jak budou postupovat ve vztahu k podnikatelům i k dalším občanům.
- **Poznámky pro vyučující a lektory:**
 - Dosud studenti neznají podrobnější charakteristiky svých rolí. Přihlášeným či vybraným studentům konkrétní připravené charakteristiky politiků (napsané na kartičkách či lístečcích) přidělí lektor nebo vyučující dle odhadu jejich povahy, extraverte, obvyklé aktivity apod. Každý student si pak má přečíst jen tu svou kartičku s charakteristikou a nikomu dalšímu ji nemá neukazovat či jinak prozrazovat.
 - **Přehled všech rolí a jejich možných charakteristik je v příloze č. 2.** Vyučující si může role a jejich charakteristiky upravit, například podle aktuálního dění ve společnosti. Má mít připraveno tolik rolí, kolik studentů je v dané třídě při plném počtu. Některé role občanů se mohou v seznamu rolí opakovat.
5. Teď potřebujeme najít tři podnikatele. O role podnikatelů by se tři z vás měli sami přihlásit, protože podnikatelé si musí „koupit“ licenci či živnostenský list. Musí tedy do svého podnikání investovat peníze, úsilí a čas a přijmout určité riziko. Mohou pak dobře vydělat a na konci hry mít více peněz než na jejím začátku, nebo naopak prodělat. Ale nebojte se, ani podnikatelé nebudou investovat skutečné peníze. Tak kdo se hlásí? Kteří z vás mají podnikatelského ducha?
- **Poznámka pro vyučující a lektory:**
 - Pokud budou studenti pasivní a nebudou se o role podnikatelů hlásit, postupujeme podobně jako u výběru politiků.
6. Teď už máme i tři podnikatele. I oni obdrží lístečky s popisem své role, který si mohou přečíst jen oni sami. Popisy nikomu neukazujte, zvláště ne podnikatelům – možným spolupracovníkům, ale především konkurenci. A protože jde jen o modelovou hru, abyste nemuseli do nákupu licence vkládat své vlastní peníze, dostane každý z vás, podnikatelů, na nákup licence ještě jednu stokorunu navíc, kterou také přispěje do společného rozpočtu.

- **Poznámka pro vyučující a lektory:**
 - Konkrétní charakteristiky podnikatelů rozdělíme obdobným postupem jako u politiků.
7. Kdo má zájem o roli investigativního novináře? Někdo, kdo by chtěl v budoucnu pracovat jako novinář? Kdo rád píše, zajímá se o veřejné dění?
- **Poznámka pro vyučující a lektory:**
 - Pokud budou studenti pasivní, postupujeme podobně jako u výběru politiků.
8. Nyní si rozeberete role občanů.
- **Poznámka pro vyučující a lektory:**
 - Kartičky s rolemi občanů je možno rozložit na lavici textem nahoru, nebo dolů. Studenti si je mohou vybrat podle své vlastní volby, nebo vzít náhodně. I když při výběru mohli vidět i ostatní role, po výběru také nemají charakteristiky prozrazovat ostatním.
9. Všechny role jsou přiděleny. Chovejte se, prosím, podle popisů své role na lístečku. Znovu upozorňujeme na to, že každý student pracuje jen se svou kartičku s charakteristikou role a nikomu dalšímu ji nemá neukazovat či jinak prozrazovat. Má někdo nějaký dotaz?
10. Pokud budete mít dotazy během hry, můžete se obracet na přítomného lektora či učitele.
11. Puště se do realizace. Politici, vyberte od občanů a podnikatelů daně a poplatky za licenci a zorganizujte nákup pizzy. Pokud vám vše půjde hladce, nebudeme vám do hry příliš zasahovat. Je to vaše hra, vaše úsilí získat dobrý oběd.
12. **Řekneme pouze podnikatelům:** Pizzy nakoupíte ve „výrobně“, u asistenta lektora. Za 100 Kč získáte 2 pizzy – to je pro Vás důležitý obchodní údaj. Nakoupit můžete kdykoliv, pravděpodobně tehdy, až budete předpokládat, že zakázku od politiků získáte. Pokud vám politici nezaplatí dopředu, můžete pizzy dostat na dluh a ten splatit, až vám zaplatí politici. Krabice od pizz můžete různě popsat, a určit tak jejich druhy, můžete je třeba i rozstříhnout.
13. **Řekneme pouze politikům:** Nakoupené krabice od pizz můžete třeba i rozstříhnout. Někteří občané mohou dostat třeba jen část rozkrojené pizzy. Záleží na vás, jak se o občany postaráte.

5 Strukturovaná inscenace

Při vlastní strukturované inscenaci (rolové hře) jsou využity metoda samostatné práce, metoda didaktické hry, metoda dramatizace (inscenační, situační a participativní metoda) a heuristická metoda.

Všichni obdrželi atrapy reálných bankovek; politici vyberou daně a přijmou poplatky za podnikatelské licence. Ideální je bezproblémový výběr daní, ale respektujeme i stav, kdy někdo (vzhledem k roli či své povaze) nezaplatí a placení daní se vyhýbá – je na studentech, jak si se situací dále poradí.

Hlavní organizační subjekt (lektor, pedagog atp.) vyzve politiky a podnikatele k akci – rozbíhá se procedura zajištění centrálního nákupu pizz pro občany. Role politiků, podnikatelů, novináře i občanů jsou obsazeny a jedna ze stran musí přijít s určitou iniciativou. Prioritně se předpokládá aktivita politiků, mohou vyhlásit výběrové řízení na dodávku jídla nebo pozvat všechny tři podnikatele k jednání

o možné dodávce, mohou vybrat jednoho dodavatele, nebo zakázku rozdělit mezi více dodavatelů. M mohou vybírat podle nejnižší ceny, podle kvality jídla, podle zkušeností a referencí podnikatelů, záleží na nich. O svých rozhodnutích mohou hlasovat, nebo se shodnout na konsensu, mohou se poradit s ostatními občany, mohou vyzvat podnikatele k prezentaci jejich výrobků. Politici mohou jednat společně, nebo mohou vést individuální, separátní jednání.

Aktivní mohou být i podnikatelé. Mohou sami přijít za politiky s nabídkami, mohou se mezi sebou domluvit na spolupráci, mohou uspořádat „ochutnávku“ pro občany či politiky nebo nějakou reklamní akci.

Studenti – občané jednájí a vystupují podle toho, jaké charaktery rolí si vybrali, či vylosovali. Stejně jako novinář vystupují a jednájí dle svobodného uvážení a aktuálního nápadu.

Je třeba udržet v aktivitě i občany. Pokud s občany aktivně komunikují politici nebo podnikatelé, mohou lektori ponechat průběh na studentech. Pokud si občanů nikdo příliš nevěší, komunikují s nimi lektori a vyučující. Ptají se jich, jakou mají představu o tom, jak by měli politici postupovat, zda by uvítali veřejné projednávání či přímo referendum, zda očekávají, že každý dostane stejný díl občerstvení, co by politici měli udělat s částí daní, které neutratí za pizzu, jak se postavit k občanům, kteří jsou v sociální nouzi nebo z různých důvodů odmítli zaplatit. Zda jim jednání studentů v rolích politiků a podnikatelů, jak je zpovzdálí coby občané sledují, připomínají něco z reálného světa. Lektori s občany mohou probírat náplň jejich role a navádět je k určitému jednání, třeba k sepsání petice či otevřeného dopisu politikům. Některé role mohou více potřebovat rady či konzultace lektorů, například investigativní novinář, zástupce neziskové organizace, daňový poradce. Je možno se ptát, proč se studenti v rolích občanů nepřihlásili k roli politika či podnikatele a zda je to nyní nemrzí.

Možnost rozšíření role investigativního novináře: Po dohodě s vyučujícím lze vybrat studenta pro roli investigativního novináře s předstihem ještě před vyučovací hodinou a s tímto studentem připravit několik variantních článků o veřejné zakázce na nákup pizzy a umístit je na neveřejnou část webu školy nebo realizátora projektu. V závěru inscenace pak redaktor seznámí občany se svým článkem, vyzve je k jeho přečtení a k diskusi nad ním.

Lektori nebo vyučující sledují čas a v případě, že se inscenace protahuje, zasáhnou a popoženou děj.

Inscenace končí tím, že politici předají občanům pizzy. Politici a podnikatelé provedou vyúčtování. Rozhodnou se, zda ještě v rámci svých rolí seznámí občany s výsledkem. Pokud nebudou výsledky zveřejňovat, seznámí s výsledkem, kdo má po inscenaci kolik peněz, lektory. Lektori tak působí i v roli arbitra, který překontroluje finanční toky = kolik politici utratili, kolik podnikatelé a případně i politici vydělali, kolik se ztratilo, zbylo-li na charitu atp.

6 Reflexe provedené inscenace, diskuse

Reflexi provedené inscenace provedeme buď ve stejné dvouhodině hned po inscenaci nebo v příští vyučovací hodině.

Využijeme sokratovské a heuristické otázky a brainstormingovou metodu.

Následující výuková fáze je věnována řízené diskusi, během níž studenty vedeme k poznání paralely mezi inscenovanou hrou a realizací veřejných zakázek na úrovni obce, kraje, státu. Na sledu událostí lze ukázat, co se stalo, jak kdo přemýšlel, jak se kdo rozhodoval a zachoval, zda každý dostal, co očekával, komu se společné jídlo vyplatilo, a komu ne apod.

Lektoři a vyučující vhodně kladenými otázkami přivádějí studenty k odpovědím:

- Jak to dopadlo? Občané, dostali jste každý, co jste chtěli? Dostal každý stejnou porci a stejný druh pizzy?
- Podnikatelé, vydělali jste, nebo prodělali, nebo jste zůstali na nule?
- Občané, předložili vám politici vyúčtování?
- Kdo má nyní vlastně kolik peněz z toho původního společného rozpočtu?

Pokud politici a podnikatelé neseznámili občany s vyúčtováním veřejné zakázky na nákup pizz v rámci inscenace, učiní tak spolu s lektory v této části řízené diskuse.

- Politici, dokázali jste se vyrovnat se zadáním, splnili jste svůj úkol?
- Občané, byli jste spokojeni se svými politiky? **Kterému ze tří politiků jste věřili nejvíce?**
- Byl celý proces výběru, nákupu, rozdělení a vyúčtování jídla v pořádku? Pokud ne, co konkrétně nebylo správné? Které postavy na celém procesu vydělaly, a které na něj naopak doplatily?
- Jak jste vnímali roli investigativního novináře?
- Studenti, jak jste se cítili ve svých rolích?
- Co byste jednotlivým účastníkům vzkázali?
- Co může pomoci k co nejlepšímu výsledku pro celou skupinu?
 - **Poznámka pro vyučující a lektory:**
 - Pokud studenti sami nepřicházejí s návrhy, napovíme jim a probereme další možnosti: transparentnost jednání, veřejné projednání, výběrové řízení, v němž se opravdu soutěží, vyúčtování hned po dodání, zveřejnění vyúčtování apod. Navážeme tak i na teoretickou část.
- Jak by se dále vyvíjeli politici a dodavatelé z inscenace ve skutečném životě? Jaké jejich povahové rysy se projeví?
- Připomněly vám události z inscenace něco z reálného života?
- Co jste se dozvěděli o sobě samých? Jaké poučení z inscenace jste si vzali do svého života?
- Ovlivňují důsledky korupce i podmínky vašeho života? Pokud ano, jak?

Pokud jsme vypustili teoretickou část výukového bloku, probereme v závěru této fáze správné odpovědi ze vstupního testu.

7 Případové studie – příklady z praxe, hledání řešení, budování argumentů

Díky inscenaci studenty téma zaujme a vyučujícím umožní jej dále rozvinout. V další výukové fázi lektori a vyučující v interakci se studenty probírají, co korupční jednání vlastně obnáší a jak se projevuje. Na modelových korupčních kauzách, příp. i na některých skutečných, ukážou, jak korupce funguje a jaké jsou nástroje k potlačování korupčního jednání. Stěžejní v této výukové fázi jsou zkušenosti lektorů – odborníků z watchdogových, advokačních, protikorupčních organizací. Při tom je vhodné připomenout, že výchova k občanství, která seznamuje žáky s celospolečenskými souvislostmi včetně politického života a účasti jednotlivců – občanů na něm, je něco jiného než činnost a propagace politických stran a hnutí.

V diskusi jsou studentům pokládány a rozebírány otázky, které studenty vedou ke kreativnímu přemýšlení nad tématem, např.:

- Kde je hranice, s kým by se politici měli, a naopak neměli stýkat?
- Měla by pro ně platit „presumpce viny“?
- Měly by obce nebo kraj přijímat etické kodexy? A mají smysl?
- Měly by samosprávy přijmout tzv. blacklist podnikatelských subjektů, které se v minulosti provinily a nyní nebudou smět dostávat veřejné zakázky?
- Je možné, aby zakázky dostávaly firmy, které ukrývají své skutečné vlastníky?
- Ovlivňují důsledky korupce i podmínky vašeho života? Pokud ano, jak?

8 Výstupní test, evaluace

Na závěr výukového bloku studenti vyplní výstupní test. Jeho vyhodnocení a porovnání s výsledky vstupního testu ukážou, nakolik bylo řešení efektivní, jak se zvýšily vědomosti studentů o projevech korupce, jejích příčinách a důsledcích, do jaké míry se posunulo povědomí studentů o tom, jak korupce ochuzuje i je samotné.

Pro výstupní testy doporučujeme uzavřené otázky. Jednak je vyhodnocení jednoznačnější, jednak na rozdíl od vstupního testu ve výstupním testu nepotřebujeme tolik poznat zkušenosti studentů. Doporučujeme zejména takové otázky, kdy popíšeme situaci a student vyhodnocuje, zda došlo, nebo nedošlo ke korupčnímu chování a kdo se ho dopustil.

9 Pomůcky

K realizaci výukového bloku potřebujeme tyto pomůcky:

- Vstupní test – buď výtisky nebo online forma
- Karty s názvy a charakteristikami rolí (viz příloha č. 2)
- Atrapy peněz
- Krabice na pizzu (lze zakoupit např. na <https://www.gastronom.cz/>) nebo skutečné pizzy
- Tabule, fixy, křídly, nůžky
- V případě rozšíření role investigativního novináře několik variantních článků o veřejné zakázce na nákup pizzy a umístit je na neveřejnou část webu školy nebo realizátora projektu
- Fotoaparát a videokamera nebo mobil
- Hodnoticí dotazník – buď výtisky nebo online forma (viz příloha č. 3)
- Výstupní test – buď výtisky nebo online forma

10 Vyhodnocení výukového bloku, evaluace

Zda došlo k posunu v kompetencích studentů, zjistíme z porovnání výsledků vstupního a výstupního testu. Sledujeme zejména procento získaných bodů z maximálně možného počtu bodů. Součástí této metodiky je i návrh hodnocení studentů (viz příloha č. 2). Porovnávat můžeme individuální výsledek jednotlivých studentů i výsledky jednotlivých tříd. Pokud testy zadáme všem studentům vyučovacího předmětu, ale vlastní inscenaci realizujeme třeba jen ve volitelném semináři, může být zajímavé i porovnání výsledků studentů, kteří se zúčastnili inscenace, a studentů, kteří absolvovali jen testy a případně teoretickou část.

Doporučujeme, aby studenti bezprostředně po reflexi strukturované inscenace nebo po realizaci inscenace anonymně vyplnili stručný otazník, ve kterém tuto část výukového bloku zhodnotí a napíší své dojmy, připomínky apod. **Možná podoba hodnoticího dotazníku je v příloze č. 3.**

Zhodnotit výukový blok a práci lektorů mohou samozřejmě i učitelé z realizujících tříd i škola jako celek.

11 Archivace výstupů

Doporučujeme, aby některý z lektorů nebo jejich asistent zapisoval průběh celé hry a především následné debaty se studenty v rámci reflexe provedené inscenace. Záznam se pak hodí jako podklad pro vyučující, jaká témata akcentovat v další výuce, a pro lektory, jak případně celý výukový blok upravit, jak ho při dalších realizacích moderovat.

Vhodné je zachytit průběh výukového bloku, zejména strukturovanou inscenaci, na video. Videozáznam je pak možné využít při diskusi se studenty. I studenti tak získají zpětnou vazbu, jak si počínali. Pokud bude předem definován účel použití videozáznamu nebo pokud studenti dají písemný souhlas s jeho volným publikováním, je možno jeho sestřih využít k metodickým, dokumentačním i propagačním účelům, např. na webu školy nebo realizátora projektu.

Autoři: Jiří Novotný, Jiří Římanek, Jan Korytář

Institut pro udržitelný rozvoj o. p. s.

Švermova 32/35, Liberec X-Františkov, 460 10 Liberec

IČ: 02586894

Společnost je vedena u Krajského soudu v Ústí nad Labem pod sp. zn. O 516

E-mail: rimanek@ipur.cz

ID datové schránky: evfgsxj

www.ipur.cz

Projekt „**INSCENAČNÍ VÝUKOVÁ METODA JAKO PREVENCE KORUPČNÍHO JEDNÁNÍ**“ je podpořen Ministerstvem spravedlnosti ČR v rámci dotačního titulu „Prevence korupčního jednání II“.

Projekt podpořila Nadace OSF v rámci programu Active Citizens Fund, jehož cílem je podpora občanské společnosti a posílení kapacit neziskových organizací. Cílem programu je dále inspirace k aktivnímu občanství a pomoc znevýhodněným skupinám. Program Active Citizens Fund vstoupil do České republiky v září roku 2019 s cílem podpořit neziskové organizace neohledně na jejich velikost a zkušenosti. V České republice jej spravuje konsorcium, které tvoří Nadace OSF, Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové a Skautský institut. Program je realizován v rámci Fondů EHP a Norska 2014–2021. Prostřednictvím Fondů EHP a Norska přispívají státy Island, Lichtenštejnsko a Norsko ke snížení ekonomických a sociálních rozdílů v Evropském hospodářském prostoru (EHP) a k posilování spolupráce s 15 evropskými státy. Důležitým posláním programu je také spolupráce mezi Českou republikou a dárcovskými státy. Jde o spolupráci mezi českými neziskovými organizacemi a organizacemi z Islandu, Lichtenštejnska a Norska.“

The project is being supported by the Open Society Fund Prague from the Active Citizens Fund. The programme promotes citizens' active participation in the public life and decision making and builds capacities of civil society organizations. It promotes respect of human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and the respect for human rights including the rights of persons belonging to minorities. Active Citizens Fund came to the Czech Republic in September 2019 with the goal to support CSOs regardless of their size and experience. It is operated by the Open Society Fund Prague, Committee of Good Will - the Olga Havel Foundation and Scout Institute. The Active Citizens Fund is financed from EEA and Norway Grants 2014–2021. With EEA Grants, Iceland, Liechtenstein and Norway contribute towards a reduction in economic and social disparity and the strengthening of mutual cooperation in Europe. One of the important objectives of the programme is strengthening bilateral cooperation between donor and beneficiary states through financial contributions in specified priority sectors. It supports bilateral relations between the donor states Norway, Iceland, and Liechtenstein and the Czech Republic.“

**Měníme systém.
Sodvahu.**

Iceland
Liechtenstein
Norway

The logo for the Active citizens fund consists of a stylized bar chart with three bars of increasing height, followed by the text "Active citizens fund".

Nadace OSF

The logo for Výbor dobré vůle features a stylized figure holding a shield, with the text "VÝBOR DOBRÉ VŮLE" below it.

The logo for Skautský institut features a stylized figure holding a shield, with the text "SKAUTSKÝ INSTITUT" below it.

Příloha č. 1 Intervaly úrovní znalostí a zkušeností na téma korupce pro hodnocení výsledků testů

0–20 %	1. úroveň – nedostatečná znalost	<p>Studenti, kteří získali 0–20 % bodů, v celkové míře hodnocení projeví nedostatečné znalosti. O této skupině studentů lze konstatovat, že se v protikorupční problematice a oblasti veřejné služby a veřejných otázek orientují minimálně. Nedokážou pojmy popsat ani přibližně. Nevládnou vyhodnotit popsané situace z pohledu, zda jde, nebo nejde o korupční jednání. Neumějí posoudit vliv protikorupčního jednání na společnost nebo na svůj osobní život. Většina z nich si nevzpomíná ani na nějakou osobní zkušenost s touto problematikou, byť jen z doslechu nebo z médií.</p>
21–40 %	2. úroveň – dostatečná, podprůměrná znalost	<p>Studenti, kteří získali 21–40 % bodů, v celkové míře hodnocení projeví podprůměrné znalosti. O této skupině studentů lze konstatovat, že se v protikorupční problematice a oblasti veřejné služby a veřejných otázek orientují jen částečně. Pojmy popisují jen velmi obecně a přibližně. Jen minimálně zvládnou vyhodnotit popsané situace z pohledu, zda jde, nebo nejde o korupční jednání. Neumějí posoudit vliv protikorupčního jednání na společnost nebo na svůj osobní život. Většina z nich si obtížně vzpomíná na nějakou osobní zkušenost s touto problematikou, byť jen z doslechu nebo z médií.</p>
41–60 %	3. úroveň – dobrá, průměrná znalost	<p>Studenti, kteří získali 41–60 % bodů, v celkové míře hodnocení projeví dobré, průměrné znalosti. O této skupině studentů lze konstatovat, že se v protikorupční problematice a oblasti veřejné služby a veřejných otázek orientují docela dobře. Pojmy dokážou vysvětlit. Některé popsané situace umějí vyhodnotit z pohledu, zda jde, nebo nejde o korupční jednání, některé nikoliv. S nápovědou zvažují vliv protikorupčního jednání na společnost nebo na svůj osobní život. Většina z nich si spíše nahodile vzpomíná na osobní zkušenosti s touto problematikou, například z doslechu nebo z médií.</p>

61–70 %	4. úroveň – velmi dobrá, nadprůměrná znalost	Studenti, kteří získali 61–70 % bodů, v celkové míře hodnocení projevili velmi dobré, nadprůměrné znalosti. O této skupině studentů lze konstatovat, že se v protikorupční problematice a oblasti veřejné služby a veřejných otázek orientují velmi dobře. Dokážou pojmy většinou správně popsat a připojit i příklady. Dokážou vyhodnotit většinu popsaných situací z pohledu, zda jde, nebo nejde o korupční jednání. Vyhodnocují vliv protikorupčního jednání na společnost nebo na svůj osobní život. Většina z nich dokáže uvést osobní zkušenost s touto problematikou, byť jen z doslechu nebo z médií.
71–100 %	5. úroveň – výborná znalost	Studenti, kteří získali 71–100 % bodů, v celkové míře hodnocení projevili výborné znalosti. O této skupině studentů lze konstatovat, že se v protikorupční problematice a oblasti veřejné služby a veřejných otázek výborně orientují. Dokážou pojmy výstižně popsat a připojit i příklady. Správně vyhodnocují popsané situace z pohledu, zda jde, nebo nejde o korupční jednání. Umějí posoudit vliv protikorupčního jednání na společnost nebo na svůj osobní život. Většina z nich dokáže uvést osobní zkušenost s touto problematikou, byť jen z doslechu nebo z médií.

Příloha č. 2 Role studentů v inscenaci

Politici:

Úkolem politiků bude vybrat dodavatele a za vybrané peníze (daně, rozpočtové veřejné prostředky) pizzu nakoupit. Politiky si studenti vyberou v úvodní diskusi, extrovertnější spolužáci se mohou sami nabízet. Po jejich výběru politici obdrží kartičky s detailnějším popisem jejich role, který si mohou přečíst jen oni sami.

Politik – zodpovědný idealista:

Věří, že úkolem politika je hledat a prosazovat to, z čeho bude mít veřejnost co největší užitek. Jeho cílem je získat pro občany odpovídající množství kvalitní a dobré pizzy za nejlepší cenu.

Snaží se nakoupit odpovědně, tj. optimum nebo maximum jídla za co nejméně peněz = zodpovědný politik

Politik – populist, který to však nedělá zadarmo:

Chce být znovu zvolen, a proto dělá hlavně to, o čem předpokládá, že lidé chtějí a za co ho ocení. Jeho cílem je zajistit dostatek pizzy, na cenu se nehledí. Když z toho taky něco kápne, jen dobře.

Snaží se nakoupit všechno za všechny finanční prostředky – pro občany ale neefektivně = populistický politik

Politik – prospěchář:

Myslí hlavně na sebe. Splácí vysokou hypotéku a potřebuje více peněz, než kolik dostává za funkci. Podnikat nesmí. Je dobrým řečníkem, daří se mu lidi přesvědčit a získat na svou stranu. Jeho cílem je koupit takové množství pizzy, aby se neřeklo, získat na svou stranu populistu a něco mu také nechat, a hlavně vydělat co nejvíc pro sebe.

Snaží se nakoupit za všechny finance minimum zboží, myslí především na sebe, jde tvrdě za svým cílem = korumpovatelný politik

Podnikatelé:

Role podnikatelů dostanou tři studenti, kteří si budou ochotni koupit licenci (nebo živnostenský list), přičemž licence stojí stejnou částku jako příspěvek každého studenta a tento poplatek obohatí společný rozpočet. Zároveň s licenci podnikatelé mají možnost realizovat dodávky (zakázky) a vydělat na nich. Rovněž podnikatelé obdrží kartičky s detailnějším popisem jejich role, který si mohou přečíst jen oni sami.

Podnikatel – poctivec:

Vždy podniká poctivě, včas platí faktury, přiznává všechny příjmy, je slušný k zaměstnancům, zisk reinvestuje do firmy. Nezajímá se o politiku, většinu svého času a energie věnuje své firmě.

Podnikatel – podlézavý, kreativní

Věří tomu, že zainteresovaným osobám musí vždy dát nějaké všimné, aby ho vůbec brali na vědomí a aby dostával výnosné zakázky. Provizi pro politika však nepovažuje za úplatek. Pokud se setká s politiky, snaží se jim zalichotit.

Podnikatel – korumpující (kmoťr):

Kamarádí se s politiky, zve je na různé akce a zájezdy, setkává se s nimi ve VIP lóžích na fotbale, hokeji či tenise. Leccos se o něm šušká, ale nic nezákonného mu nikdo nedokázal. Snaží se dohodnout s některým politikem, jak se to udělá, říká – pojďme se domluvit...

Investigativní novinář:

Snaží se zjistit, zda realizace zakázky probíhá řádně, zjišťuje fakta, vyptává se.

Na konci inscenace bude informovat veřejnost.

Náměty (titulky) pro jeho zprávu (reportáž):

- Slavnosti se povedly, občané si pochutnali za městské peníze
- Nákup občerstvení na Dny italské kuchyně provází podezření z korupce
- Radnice oznámila, že nové hřiště nebude. „Museli bychom si půjčit a to dělat nechceme, nebylo by to zodpovědné,“ říká primátor.

Zástupce neziskové organizace:

Kartičku neziskovky může získat dobrovolník, nebo si ji některý student vylosuje. Rolí neziskovky je snažit se sledovat, co se ve společnosti (skupině) děje a podávat o tom informace ostatním.

Občané:

Občané – alergici na lepek:

Požadují bezlepkové jídlo.

Občané – vegetariáni:

Požadují vegetariánské jídlo.

Občan – vegan:

Požaduje veganské jídlo

Občan – šetřilek:

Je zvyklý občas si někde něco vzít bez placení.

Občan – podlézavec:

Lísá se k politikům i podnikatelům.

Občan – nekonfliktní:

Snaží se být s každým zadobře.

Občan – dobrovolník:

Nabízí, že zdarma pomůže při doručení, porcování nebo servírování.

Občan – pochybovač:

Každé rozhodnutí zpochybňuje.

Občan – dobrodinec:

Nemá hlad a svůj dílek jídla nabídne někomu jinému.

Občan – flegmatik:

Nezajímá ho, co se kolem něj děje.

Občan – podezřívavec:

Podezřívá politiky i podnikatele z podvodu.

Občan – důvěřivec:

Nemá žádné pochybnosti, politikům a podnikatelům důvěřuje.

Občan – hladovec:

Má velký hlad, chtěl by větší porci.

Daňový poradce:

Nezaplatí daně, umí optimalizovat do daňových rájů.

Majitel herny:

Nezaplatí daně.

Občan v sociální nouzi:

Má nulovou daň.

Občan s charitativními sklony:

Navrhuje udělat něco například pro dětský domov nebo domov seniorů nebo pro bezdomovce.

Občan – aktivní rýpal:

Neustále do všeho mluví, stále se na něco ptá.

Příloha č. 3 Dotazník

Workshop na téma prevence korupčního jednání – strukturovaná inscenace

DOTAZNÍK

Škola:

Třída:

Datum:

Jak se Vám workshop líbil, jak ho hodnotíte? Zakroužkujte:

1 velmi líbil

2 spíše líbil

3 průměr

4 spíše nelíbil

5 vůbec nelíbil

Co konkrétně se Vám líbilo nebo Vás zaujalo?

Co se Vám nelíbilo nebo Vás nezajímalo či nudilo?

Co Vám bylo nejasné?

Co bychom měli příště zlepšit či změnit?